

Боднар Алла Андріївна,
 здобувач вищої освіти II року навчання
 першого (бакалаврського) рівня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Лабашук Оксана Василівна,
 доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ОПОВІДАННЯ ПРО ВІЙНУ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ 5-6 КЛАСУ

Десять років російсько-української війни сформували нові реалії життя українців. Діти особливо гостро відчують зміни у їх звичному житті, внаслідок чого мають підвищену тривожність через втрату відчуття безпеки, часто пригнічений або, навпаки, збуджений емоційний стан. Адже війну не сховаєш від дітей, про неї не промовчиш: ця трагедія торкнулася кожної української сім'ї. Дорослим необхідно знайти потрібні, зрозумілі для певного віку слова, щоб пояснити дитині, що відбувається, заспокоїти її, створити відчуття захищеності. Література про війну для дітей, творці якої дбайливо працюють над кожним словом, враховуючи вікові та психологічні особливості юних читачів, стає добрим помічником.

Отже, метою цієї літературознавчої розвідки є показати, які художні засоби використовують сучасні українські автори, котрі пишуть на військову тематику, щоб зробити твір доступним для учнів середнього шкільного віку, водночас уникаючи їх травматизації.

Матеріалом для дослідження слугують оповідання українських письменниць Оксани Давидової «Розвідник Дніпро та його геройський пес Трофей» та Майї Ключової «Джин всемогутній».

Художні твори допомагають пережити дітям воєнний досвід або пов'язані з ним травматичні події. Однак вибір тексту, пропонованого дитині, має бути зваженим, як і саме його читання чи переказування, що здатне і заспокоїти, й,

навпаки, підсилити її негативний емоційний стан. Серед прозових жанрів, рекомендованих для прочитання дітям, чільне місце відведемо оповіданню, що належить до невеликого за обсягом епосу, і тому може допомогти дитині краще сконцентруватися на творі, не дозволить їй втратити увагу. «Невеликі розміри оповідання вимагають нерозгалуженого, як правило, однолінійного, чіткого за побудовою сюжету. Характери показані здебільшого у сформованому вигляді. Описів мало, вони стислі, лаконічні» [4, с. 509].

Задля мінімізації отриманих дітьми через війну психологічних травм письменники використовують численні літературні засоби, які роблять можливим говорити про війну, але не акцентувати на травмі від війни, серед них: введення у канву твору елементів фантастики, екскурсів у минуле, гумористичних фраз та ситуацій, використання образів тварин.

Талановита дитяча письменниця Оксана Давидова оповіданням «Розвідник Дніпро та його геройський пес Трофей» зуміла змалювати героїчні будні українських воїнів у зворушливо-цікавому для дітей сюжеті. Щасливий фінал у творах для дітей надзвичайно важливий: він створює відчуття перемоги добра над злом, а отже – й захищеності від усього злого. Улюбленим дітьми персонажем, що наділений надзвичайними рисами характеру та здібностями, є супергерой. У творах для дітей українських письменників образ супергероя наділений не тільки винятковими рисами, він також обов'язково залишає собі те, що притаманне звичайній людині. Розвідник Дніпро та пес Трофей своїми вчинками нагадують супергероїв: вони є справжніми друзями, котрі завжди прийдуть на допомогу, безстрашні перед ворогами. Дітям важливо буде побачити, що не чарівна паличка рятує героїв, а такі життєві цінності, як відвага, сила духу, вірна дружба. Лексика твору створює тло воєнного часу: «Дякую, сержанте, за гарну службу! Дані саме ті, що нам потрібні!», «Ми – розвідники!», «...почулися вигуки, а потім автоматні черги», «Молодці, розвідники. Гарного «язика» привели», «А потім почався бій». Однак навіть повідомлення про поранення розвідника не встигає отримати в уяві дитини свого кривавого забарвлення, тому що після фрази: «Дніпра на ношах вантажили у медичну машину», авторка зміщує акцент на «щось брудно-руде» в командирових руках, яке поривається їхати разом з товаришем. У цьому переваги малої прози про війну для дітей: швидка зміна подій, яка не дає

можливості дитині отримати психологічну травму через перенасиченість емоціями, а одразу ж відносить юного читача до щасливого фіналу. Зробивши стрижнем твору історію про песика, авторка зменшила відчуття напруги від розвитку сюжету на воєнну тематику. Вживання простих слів, простих речень робить синтаксис твору прийнятним до розуміння дитячою аудиторією: «Що там? Може, почулося? Знову! Прислухалися – вчулося тихе скавучання. Тихе і жалісне» [1, с.12].

Майя Ключова в оповіданні «Джин всемогутній» створює особливий наратив: дівчина під час війни може бути волонтером, добровольцем, перевершити чоловіків відвагою, винахідливістю, а разом із тим – залишитися ніжною красунею, котра збирає польові квіти на букетик після того, як виявила і допомогла знищити розвідувальну групу ворога. Дітям не складно зрозуміти, як сонячні зайчики від люстерка можуть привертати увагу воїнів і попереджати їх про допомогу. Така дещо гумористична ситуація «закриває» собою напругу від передчуття зустрічі віч-на-віч героїні із ворогом. А легка іронія від побратимів у запитанні, чи зібраний все-таки букетик квітів, бажання мати який і вивело дівчину на ворогів, підкреслює, що війна – це також і постійний спогад про мирне життя та мрія, щоб воно якнайшвидше повернулося. Цікаво також буде юним читачам дізнатися одну з таємниць природи: птахи замовкають, коли неподалік них з'являються люди, і цим попереджають про небезпеку. Діти отримують розуміння: не одна відважна тваринка, а ціле птаство – на сторожі проти ворога. Невипадково й розлоге дерево трапляється на шляху «Джина всемогутнього» й допомагає сховатися у своїй густій кроні (і попередження птахів, й схрон у дереві певним чином нагадують чарівні події із казки, що особливо зрозуміле й звичне для дітей). Вживання експресивно забарвленої лексики через контраст підкреслює риси характеру героїні: «дитятко», «бісеня», «дівчатка», «хлопчур». Цю ж функцію має введений на початку твору короткий екскурс в минуле – у дитинство непосидючої дівчини, і, як бачимо, хороброго воїна: «Роки спливали, я подорослішала, але те бісеня в мені нікуди не ділося» [2, с.10].

З метою уникнення психологічної травми від прочитання літературних творів про війну, психологиня Світлана Ройз радить: «Коли читаємо книжки про героїв і довго проживаємо певну історію, потім треба обов'язково зробити

екологічну практику й роз'єднатися з героєм. Коли ми закриваємо книгу, то виходимо з її світу з розумінням: світ книги – це світ книги, а я виходжу у своє реальне життя» [3, с.11]. Існує практика: закрити книгу, якщо вона підвищує рівень тривожності, і все – негатив залишився на сторінках, в реальності його немає. Після прочитання й обговорення з дітьми творів про війну варто наголосити, що завдяки героям реальним, котрі щодня самовіддано захищають кожного українця, ми відчуваємося у безпеці. І дитина чітко усвідомлює – вона тут, поруч з дорослим, і хоча у країні війна, але вона перебуває у безпеці. Загалом, читання творів про війну дещо дистанціює дитину від зображених у них подій, а створений дорослим процес «виходу у реальне життя» також мінімізує можливість виникнення психологічної травми від змісту прочитаного твору.

Тож художні твори безперечно допомагають дітям у подоланні отриманих через війну психологічних травм. Єдина заувага – обираючи тексти, керівникам дитячого читання все ж доцільно спершу познайомитися з рекомендаціями психологів, що і як говорити дітям про війну. Тим паче – сьогодні ми навіть маємо бібліографію книг, адаптованих для маленького читача, у яких виваженим використанням літературних засобів митці розповідають про війну, разом із тим створюючи відчуття захищеності та емоційної рівноваги. Екскурси в минуле, вживання гумористичних фраз, створення комічних ситуацій, введення у текст образів тварин є далеко не вичерпною кількістю таких засобів, їх існує достатньо для формування літератури психологічної рівноваги дітей, що постраждали через війну, читанням художньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидова О. Розвідник Дніпро та геройський пес Трофей. Героям слава! Розповіді для дітей про героїв фронту і тилу. Київ: Мамине сонечко, 2015. С. 10–15 .
2. Ключова М. Джин всемогутній. Героям слава! Розповіді для дітей про героїв фронту і тилу. Київ: Мамине сонечко, 2016. С. 10–11.
3. Літературознавчий словник-довідник. Київ: ВЦ «Академія». 2007. 752 с.
4. Ройз С. Психологічні настанови (тези з циклу вебінарів «Як говорити з дітьми про війну»). Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир. Посібник. Київ: 2023. С. 8–11.